

PÁRISI LEVÉL.

Páris, 1885. jan.

(A protestáns theologiai facultás. Perraud atya felolvasásai. Palestina a J. Krisztus idejében, Stapfer urtól. A halottak : Pelletan Eugen.)

Szerkesztő ur!

Azok az aggodalmak, a melyeket a protestáns theologiai facultásainkat illetőleg utolsó levelemben jeleztem, ezuttal ismét elenyésztek. A képviselőház a fentartásokra szükséges összeget megszavazta minden megjegyzés nélkül. De a mi protestáns szerény budgetünk mégis megrövidítettett. Törülték a protestáns seminariumokban, melyek Párisban, meg Montauban-ban a facultásokkal egyesítve vannak, a növendékeknek eddig adott ösztöndijakat. A személyzetre, például az igazgatóra, gazdára stb. szükséges összegeket megszavazták. E szerint a seminariumok mindenestre léteznek, csak a növendékek lesznek kénytelenek maguk gondoskodni fentartásukról. Azonban azok a fiatal emberek, a kik papi pályára szánják magukat, általán kevéssé vagyonosak, legnagyobb részének semmi vagyona sincs. Az ösztöndijak megszüntetése többnek fog komoly zavart okozni. Az egyháznak multhatatlanul áldozatot kell hozni, hogy azokon a fiatal embereken, a kik theológiát akarnak tanulni, segítve legyen. A képviselőház hasonlóan törülte az oly egyházak után járó nem csekély segédelmet is, melyeknek nincs rendes papjok. Ezen törlés utját állja annak, hogy azoknak a papoknak, kik néha nagy fáradsággal messze kénytelenek eljárni, hogy istentiszteleteket tartsanak oly helyeken, hol nincs pap, bár szerény jutalom adassék. Mindez nagyon fájdalmas. De a képviselők részéről tanusított eljárásban leginkább azt lehet hibáztatni, hogy a kérdéseknek csak kisebb részével foglalkoznak, a kérdések aprólékos részével, a mi gyakran nagy igazságtalanságra viszi őket; vitassák meg a Concordatum kérdését, s ha megvitatták, törörlék el törvénnyel, gondoskodván a szerzett jogok megvédéséről — ebből áll az egész. De hogy mellékuton a Concordatum némileg való eltörlésére jussanak, minden vita nélkül, egyszerűen azáltal, hogy az isteni tiszteletek tartására szükséges összegeket törörlék, ez sem nem derék, sem nem törvényes. Fájdalom, nálunk, miként mondtam, a politikusok nagyobb része ex professo vág ketté sok oly kérdést, a melyeket nem tanulmányoztak alaposan, s a melyeket következőleg éppen nem ismernek, különösen oly kérdésekben, melyek közről vagy távolról a vallást illetik. Ez a tudatlanság nemcsak a kérdések lényegére nézve áll, hanem az egyes vallásfelekezetek elvezésében is. Egy képviselő, még pedig az előkelők közül való, midőn a budgetvitában a protestánsokról beszélt, azokat reformált katolikusoknak nevezte. Hihetőleg

összetévesztette a protestans egyházat avval a feltámasztási kísérlettel, melyet Hyacinth atya tett a gallikánus egyház életrehozásának ügyében. Adjuk továbbá e tudatlansgghoz azt a nem tudom miféle vallástalan szédelgést, mely a szép Franciaországban az ingerültebb agyvelőket meglepte, s képzelete lehet a gyűlöletről, a melylyel az ember lépten-nyomon találkozik, minden vallási eszmék és nyilatkozatokra vonatkozólag. Bár milyenek legyenek is az értelmi és erkölcsi áramlatok a jövőt illetőleg theologiai facultásaink sorsa egy időre biztosítva van. Sőt azt is hihetjük, hogy egy ideig nem is jönnek kérdésbe ezen szavazat után, mely miként látszik, az université française facultása részének tartja. Talán nem felesleges megjegyezni, hogy a kath. theologiai facultások éppen azon a napon eltöröltettek, a melyen a protestáns facultások költségei megszavaztattak. Bár képviselőink jobban teszik vala, ha megtartják a katholikus facultásokat, mert a szabadelvűség központjában voltak, s nem lettünk volna kénytelenek logika-ellenes eljárást látnunk e két szavazatban, melyek egymással ellenkezni látszanak. Ez azért történt, mert a protestans facultások meg vannak említve a concordatumban, a kath. fakultásokról nincs említés téve. És mikor Napoleon császár 1801-ben aláírta a concordatumot, jól tudta, hogy mit teszen. Jól tudta, hogy a papok tanítása kizárólag a seminariumban történik, ezért nem említették meg a kath. facultások a concordatumban. A pápa valójában éppen nem veszi tekintetbe a facultásoknál nyújtott tanítást, s egy papnak sincs szüksége arra alkalmaztatásakor. A képviselőház tehát, midőn a facultásokat törölte, a concordatumra támaszkodhatott; mégis, ismétlem, jobb lett volna megtartani. Valószínű, hogy a senatus, mikor a kérdéssel foglalkozni fog, visszaállítja. Az is valószínű, hogyha a senatus visszaállítja, a képviselőház nem fog ragaszkodni szavazatához. Az egész vitából az tűnik ki, hogy sebes léptekkel haladunk az állam és egyház különválása felé. Sok henye gondolkozású ember hajlandó hinni, hogy már a közelebbi törvényhozás, mely az augusztusi választások után kezdődik, meg fogja vetni az elválás alapját.

Néhány év óta a felolvasásokat nagyon kedvelik Franciaországban, mindenütt olvasnak fel, mindenféle tárgyról, a tudományos tárgyú és czélú felolvasásoktól kezdve egészen olyanokig, melyeknek teljesen érdektelen frivolitáson kívül nincs semmi tárgyuk és céljuk. A kath. egyház, a mely ügyesen fel tud használni minden módot, hogy mindenüvé belopódzkozzék, és hogy tekintélyét kiterjeszsze az elmék és szívek felett, nem hanyagolhatta el a munkának e módját. Tehát felolvasásokat rendezett, melyek néhány hónapig tartatnak az Advent előtt is s a nagy böjt alatt is. Minden évben a párisi meg vidéki templomi szószékeken egy sereg mindenféle rendű és színezetű felolvasó jelenik meg. Gyakran meg kell vallani, ezek oly papok, kik különös kérdéseket tárgyalnak alig megengedhető trivialis nyelven. Nagyobbára dörgő anathemákat a modern eszmék, az állam s annak néha névszerint megnevezett közegei ellen. Gyakran ezek a

hatalmas diatribok botrányokat idéznek elő, miként legutóbb Marseilleben történt a Szent-Pál-templomban: A prédikátor — egy szerzetes — annyira megfélekedezett magáról, hogy a hallgatóság kifogásolta, s erőszakosan félbeszakította illetlen kitérőseit. Másrésről ha a katolikus felolvasók értelmesek és jelen társadalmunkban megillető állások színvonalán állanak; ha szabadelvűiek, ha mellőzik a középkort és eszméit, hogy a mennyire neveltetésük megendi, behatolnak a modern gondolkozásmódba, egyházi előljáróik megtagadják s elvonják tőlük a szót, a mint ez Didon atyával történt.

A katolikus egyházi szónokok állapota tehát nagyon kényes. Annál érdekesebb megemlíteni ritka példányait azoknak a felolvasóknak, a kik kellő méltóságot tanusíthatnak és tudnak is tanusítani mind a felolvasások tárgyát, mind az előadás modorát illetőleg. Egy ily példát tüntetett fel Párisban Parraud atya. Egy felolvasási sorozatban, melyet a „Szent-Ambrasse templomban“, a munkás Jézus társulata“ czimű társulat kezdeményezésére tartott, Perraud atya nemcsak érdeklődést tudott kelteni hallgatóiban, hanem ezek valódi figyelemmel és meleg rokonszenvvel is hallgatták.

A tárgy, melyet tanulmányául választott, „a lélek tudománya“ czim alatt ki volt függesztve a templom ajtajára; oly czim, mely meglephette és vonzhatta a különböző értelmi műveltségű hallgatóságot. És mivel az ilyen felolvasásokat népszerűeknek nevezik, kérdéses lehetett, vajjon a választott tárgyat lehet-e népszerűvé tenni? Az első felolvasástól kezdve mindjárt lehetett látni, hogy Perraud atya nem akarja a tárgyat elvont tudományos szempontból tárgyalni, s hogy annak czime csak kápráztatás volt. Felolvasásaiban eleitől végig szorosán a gyakorlati téren maradt. Ezt nem lehet hibáztatni, hisz csak ily módon hatolhatott be hallgatói gondolkozásmódjába. Tárgyának kiválóan erkölcsi és vallásos oldalával foglalkozott, élénken kívánván hatni hallgatói vallásos érzelmeire. Az atya kiindulási, s mondhatom egyszersmind czélpontja is ez volt: a léleknek hívése az Isten hívése; a ki tudja látni saját lelkét, az Istent is látja abban, mint egy tükörben. És a ki tudja az Istent látni, látja azt mindenütt és annak lelkét minden munkáiban, és a ki az Istent így látja, dicsőíti őt legkisebb munkájában is. Az Isten nem átkozta meg a munkát, sőt megáldotta. És itt a felolvasó nagyon szépen és kitűnően sokat beszélt arról, hogy mi nemes és üdvös van a kézi munkában. Hasonlóan igaza volt mindabban, a miket az élet örömeiről mondott. És mindezt egyszerűen és oly szerencsés módon adta elé, hogy hallgatói szívébe hatolt. Csak néhány szóban ismertetem Perraud atya első felolvasásait, de ez elégséges arra, hogy belőle megismerjük a szellemet, mely a felolvasót lelkesíti.

Az utolsó felolvasásnak az elsőik logikai következtetésének kellett lenni: a ki hiszi, hogy neki magának lelke van, szükségességképpen hiszi, hogy embertársainak is van, és a ki hiszi mások lelkét, tiszteli is azt, éppen mint a saját magáét, szereti azt az erkölcsi nyomorúság és a bűnnek szégyenletes volta mellett is, ez a társadalom alapelve, ezen alapszik minden; logikailag következik belőle az egyen-

őség és testvériség. És mivel a halál a földi élet szükségszerű tényezője, hogy az éltünk látkörén ne úgy mutatkozzék, mint rémitő sötét pont, hinnünk kell lelkünkben és lelkünk életében kell élnünk.

Perraud atya mindezt meggyőző egyszerűséggel mondotta el és oly közlékeny melegséggel, hogy azok mély meggyőződéséről tanuskodtak. Ő valójában nem szónok, bámulnám, ha fanatikus lenne. Az is feltűnő ebben a felolvasásban, hogy a politika teljesen hiányzott abból, azon szokás ellenére, mely a katolikus szószékeken néhány év óta divatossá lett. A vallási polemianak kis helyet adott a szónok, s abban is feltűnt kifogásolhatatlan illendősége. Jó izléshez méltó illemmel beszélt Perraud atya Renan urról. Egy szóval Perraud ur felolvasása annyira eltért a katolikus szószék rendes tonusától, hogy azok mély, kedvező hatást gyakoroltak, a mit örömet jelztek önnök.

Röviden megemlítettem önnek Stapfer urnak „Palestina Jézus Krisztus korában“ című könyvét; most egy keveset beszélek arról. Ez nálunk nemcsak egészen új, hanem magában is nagy belbecsű munka. Hausrath és Schürer jeles német művei mellé lehet sorozni. Annak az országnak, a melyben Jézus született és élt, vallási, politikai és társadalmi történelme; az ország történelme alatt a nép történelmét értem. És ennek a történelemnek az ismerete megnyíre szükséges, hogy jól megértsük Jézus életét. Ha az ember nem ismeri pontosan a közeget, a hol az ember élt, a hol munkálkodott, gondolkodott, hogyan ismerhetnők meg teljesen magát az embert? Ismernünk kell tehát a zsidó népnek életét, erkölceit, gondolkozását és hagyományait a kereszténység első századában, hogy jól megérthessük a Krisztus eszméit és munkáit, mert ő zsidó volt származására, jellemére és lelkiismeretére. Éppen ezt akarta jól megismertetni Stapfer ur francia olvasóival.

Munkáját két részre osztotta: az egyik részben részletesen tárgyalja a zsidó népnek politikai és társadalmi életét Jézus korában, a másikban vallási életét. A két részt, az elejökbe bocsátott bevezetéssel, melyben Izrael népe történelmének forrásait lelkiismeretes gonddal tárgyalja az író, éppen oly biztos módszerrel, mint folyékony, tiszta nyelven írta meg. Stapfer ur tanultsága kitűnő: semmit sem mond, a mit előbb részletesen nem igazolt és meg nem bírált volna. A kik nem jártasok az ily fajtájú munkákban, nyugodtan hivatkozhatnak és támaszkodhatnak erre, mint jól értesült kalauzra. Azok, a kik a bibliát olvasni és jól meg akarják érteni, jól teszik, ha előre elolvassák Stapfer ur könyvét. Különbön is ez a kötet oly elégáns nyelven van írva, hogy az ember fáradság nélkül olvassa, ha nincs is hozzászokva az ily munkákhoz. Az mutatja leginkább, hogy egy ily munkára nálunk szükség volt s hogy valódi beccsel bír, hogy az első kiadás egészen elfogyott. Ez a legnagyobb dicsérete bármely tudományos munkának. Stapfer ur könyvében az említettem bevezetésen és két részen kívül van még két más rövidebb rész; de a melyek éppen nem tartoznak a munka testéhez. E két rész egyi-

kében a Krisztus életének chronológiáját tárgyalja, a másikban a Krisztus prédikációját. Ez a két rész alkalmat nyujthat s bizonyosan nyujt is a bírálatra. Nem hiszem, hogy az író minden gondolatát elfogadják. Sőt azt hiszem, hogy egy új kiadásból Stapfer ur kihagyja ezt a két kis részt, hogy a nagy közönség csak a két első olvassa, mert reá nézve csak ezek igazán hasznosak és épületesek. Mindenesetre jeles munka, nálunk szívesen látott s nagy tiszteletére válik a párisi theologiai facultás tanárának.

Decemberben a senatus egy oly tagját veszttette el, a ki Franciaországban s azon kívül is nagyon ismeretes volt, mint író és bölcsész; Pelletan Ödönt értem. Ő igazi becsületes, mély vallásos meggyőződésű ember volt. Nagyon fiatal korában a Szent-Simon-féle eszmékhez ragaszkodott s azokat tüzesen védelmezte. Protestans eredetű volt s azzal fennen dicsekedett. Unokája volt egy régi jarausseau papnak, kinek történelmét nagy szeretettel meg is írta; bizonyos szempontból ez az ő legérdekesebb munkája, legalább ez ért legtöbb kiadást. Pelletan más művei: A XIX. század hitvallása. A világ halad. Az ember jogai. Az új Babilon; és a múlt évben megjelent Meghalt-e az Isten? Mindenekfelett ez utolsó munkájában kell keresnünk Pelletan bölcselmi, vallási és erkölcsi gondolatait. Bölcselmét e szóval: haladás fejezhetnők ki. De Pelletan szerént az előrehaladás teljes lehetetlen az Istenben és a jövő életben való hit nélkül; lehetetlen, hogy a haladásnak ne az Isten legyen az elve s az is lehetetlen, hogy a haladás elválasztható legyen a halhatatlanságtól, a mi annak folytatása.

Sajnálom, hogy részletekbe nem bocsátkozhatom, mert az mesze elvinne leveleim szokásos keretéből. Annyi bizonyos, miszerint nagyon érdekes lenne, hogy Pelletant okoskodásában kísérjük s meglássuk, hogy miként köti össze a haladás eszméjét az Isten eszméjével, valamint a haladás eszméjét a halhatatlanság eszméjével. Nála ez a szó és eszme: haladás, egy végzetszerű megállított tervet jelent, oly tervet, melynek egy része a földi életben fejlődik ki és létesül, a más része csak a földin túl való életben teljesül, oly viszonyok között, melyeket nem ismerünk. Pelletan optimista volt s azt hitte, hogy a XIX. száz végével talán mindenki csatlakozik az ő spiritualis eszméihez. Azonban tekintetbe véve a dolgok jelen állását, tekintetbe véve azt, hogy a lelkeket az erkölcsi indifferentizmusnak és atheismusnak nem tudom miféle szelleme lepte meg, bátran kérdezhetjük, hogy vajjon Pelletan nem ringatta-e magát illúsióban? Legalább ő maga szilárdul és hajthatatlanul megmaradott, miként azok a régi hugenották, a kiktől származott, vallási és erkölcsi meggyőződése mellett, s azokat minden alkalommal bátran védelmezte. Republikanus politikai hitében is éppen olyan tántorithatlan volt, mint vallásos hitében. Akkor halt meg, mikor a nyilvános játékokról, jelesen a Monacoiról szóló kiváló értekezését már be akarta végezni. Szóval jeles polgár s nagyon becsületes ember volt.

CHARRUAUD.

AZ ELHUNYTAK EMLÉKEZETE.

Koronka Antal.

(1806—1885.)

Csikszentiváni Koronka Antal született 1806-ban Kövenden. Atyja Koronka László Aranyosszéken, utóbbi éveiben kevés ideig szolgabírói hivatalt viselt, anyja Huszár Mária. Az atya hivatala és kevés földbirtok jövedelméből majdnem egyszerre négy fiut taníttatott: József, a kereszturi gymnasiumnál lett tanár, László fiscalis procurator a királyi táblánál, később a hatvanas években kormányzéki tanácsos, Lajos kercesdi birtokos és községi jegyző, Antal a harmadik fiu, a papi pályát választotta. Volt még két leány testvér, kik Kövendre mentek férjhez. Koronka Antal tanulását a kövendi falusi iskolában kezdette, onnan Kolozsvárra vitetett és ott végezte tanulmányait. A szorgalmas és eszes fiu csakhamar az elsők közé küzdötte fel magát, s oly szép sikerrel végzett, hogy 19 éves korában 1825-ben Abrudbányára rendeltetett segédpapnak. Alig egy évi segéd-papsága után káli rendes papnak választatott. Onnan 1832-ben Mészköre, 1842-ben Várfalvára, 1850-ben Kövendre, 1855-ben Torockóra vitetett papnak. Mészközi papságának idejére esik, hogy Tordán akkori tordai tanár: Székely Sándornak (később püspök) kolozsvári tanárrá választása által üresedés állott be a tanári és papi pályán, s egyik, avagy másik állomás elnyerhetésére a tehetséges ifju pap jogos aspiratióval volt, s ezt nemcsak képzettsége, hanem illetékes helyekről lett biztatás után teljes reménnyel hitte is. Nem ugy történt. Csalódott. Hanem ezután sok megtiszteltetésben részesült az egyház részéről. Csakhamar aranyos-tordai egyházköri jegyzőnek választatott, 1839-ben püspök Székely Miklós mellett egyházi jegyző gyanánt végezte kereszturfi székben a püspöki egyház-vizsgálatot, mindenütt szeretettel fogadták az ifju papot, ki a jegyzői teendők mellett az alkalommal majd minden egyházban prédikált, kedvencz lett és szép hirt szerzett magának. Egy primor nemes beszélte e sorok írójának, miszerint annyira megtetszett neki a fiatal pap, hogy kedves és művelt leányát feleségül adta volna (azon időben a primor nemes leányokat még nem igen adták volna falusi paphoz). 1848-ban a vallásügyi enquette a felekezetek Budapestre meghivatván, az unitárius egyház Koronka Antal és Gyöngyösi Istvánnal képviseltette magát. 1850-ben aranyos-tordaköri esperessé választatott, s az unitárius egyházközönség nagy bizalmával és kitüntetéssel ajándékozta meg. Mindezen megtiszteltetések ellenére, ha begyógyult is az ifju csalódás, a sebhelyet látta, s egy néma fájdalom sajtója egész életén keresztül huzódott.